

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“

1. Üldalused

1.1. Valdkonnapädevus

Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2. Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht

Ainevaldkonda kuulub kolm õppeainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

Õppeaine	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
inimeseõpetus	2	2	2
ajalugu		3	6
ühiskonnaõpetus		1	2

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalsainete valdkonnas käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist nii minevikus kui ka tänapäeval. Sotsiaalsained aitavad õpilastel arendada oskusi mõista ühiskonna arengus põhjuse ja

tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, võttes arvesse ühiskonnas kehtivaid väärtusi ja moraalinorme. Õppeprotsessi käigus kujundatakse õpilastes tahe toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete eesmärk on toetada õpilaste toimetulekut iseendaga, oma lähikonnas ja ühiskonnas tervikuna. Kodanikuks olemist nähakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja aktiivselt osaleda ühiskonnaelus. Lisaks sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline ja ajalooline mõõde, mis aitab mõista ajaloo tähtsust ja selle mõju tänapäeva ühiskonnale.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuritraditsioonide, Narva linna geopoliitilise eripära, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha – Narva ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, arendada enesejuhtimisoskusi, kujundada vastutustundlikult oma suhteid, olla teadlik tervislikust eluviisist ja heaolust, olla aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetus aitab kujundada esmased teadmisi ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks.

Sotsiaalainete eesmärk on toetada õpilaste suutlikkust analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, väljendada tundeid sobival viisil, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel. Õpilasi õpetatakse ennast kehtestama ja seisma vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalainete kaudu omandatakse teadmised, oskused ja hoiakud, mis aitavad järgida ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, edendades tõhusat kohanemist ja toimetulekut perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas tervikuna.

Õpilased õpivad tundma majanduse, tööturu ja maksunduse aluseid ning omandavad rahatarkuse ja vastutustundliku otsustamise oskused. Sotsiaallained loovad aluse maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolekuks dialoogiks erinevate maailmavaadete

esindajatega. Õppeprotsessis käsitletakse teemasid, mis kujundavad õpilastes esmast valmisolekut märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sealhulgas soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõimingu kaudu püütakse arendada õpilastest terviklikke isiksusi, kes suhtuvad endasse ja teistesse positiivselt, arvestavad kaasinimesi ja lähtuvad oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, märkavad ja mõistavad ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalainete õpetamisel on tähtis koostööoskus ja rühmatöö. Õpilased omandavad tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda, olles edukad elukestvas õppes ja tööturul.

1.4. Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel. Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaülevalt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel.

Valkonnaülene lõiming ehk lõiming teiste õppeainetega

Inimeseõpetus on tihedalt seotud loodusõpetuse ja bioloogiaga. Inimeseõpetuse ja bioloogia lõimimine põhikoolis aitab õpilastel paremini mõista inimkeha toimimist, tervise hoidmist ja elukeskkonna tähtsust. Inimeseõpetuses õpitakse inimese anatoomiat ja füsioloogiat; rõhutatakse tervislike eluviiside, isikliku hügieeni ja toitumise tähtsust, samuti haiguste ennetamist; käsitletakse seksuaalsuse, suhete ja seksuaaltervise teemasid, pakkudes teadmisi ja oskusi turvalisteks suheteks ja vastutustundlikuks käitumiseks; õpitakse keskkonnamõtjude kohta inimeste tervisele, rõhutades keskkonnahoidlikku käitumist.

Inimeseõpetus on seotud ka matemaatikaga. Inimeseõpetuse ja matemaatika lõimimine põhikoolis võimaldab õpilastel arendada praktilisi oskusi ja kriitilist mõtlemist, ühendades tervise, sotsiaalsete oskuste ja matemaatilised teadmised. Inimeseõpetuses õpitakse analüüsima terviseandmed, käsitletakse eelarvestamist ja vastutustundliku tarbimist, arutakse terviseuringute tulemusi ja statistikat.

Emakeele ja/või võõrkeele (eesti keel teise keelena) lõiming: õpilastel areneb teksti mõistmise, analüüsimise ja eneseväljendusoskus lugedes ja kirjutades esseesid, artikleid ja kokkuvõtteid inimeseõpetuse teemadel.

Kunstiainete lõiming: inimeseõpetuses arendatakse loovust ja eneseväljendust, mida toetavad kunstiained. Näiteks võivad õpilased väljendada oma mõtteid ja tundeid kunsti kaudu või uurida

kunsti rolli sotsiaalsete teemade käsitlemisel.

Infotehnoloogia lõiming: inimeseõpetuses otsitakse usaldusväärset teavet, analüüsitakse ja hinnatakse veebiallikaid sealhulgas ka digipädevus ja vastutustundlik internetikäitumine.

Ajalugu ja Ühiskonnaõpetus on tihedalt seotud muusika ja kunstiga - õpitakse tundma maailmakuulsate kunstnike, heliloojate ja kirjanike elu ja saatust.

Üldpädevuste arengu toetamine ja õppekava läbivate teemade käsitlemine

1. Kultuuri- ja väärtuspädevus: Ajaloo tundides õpitakse väärtustama Narva linna kultuurilist ja ajaloolist pärandit. Inimeseõpetus arendab õpilastes austust erinevate inimeste ja kultuuride vastu elades multikultuurilises linnas. Ühiskonnaõpetus keskendub ühiskonna väärtuste ja normide tundmisele ning kultuurilisele mitmekesisusele Narva linna näitel.

2. Sotsiaalne ja kodanikupädevus: sotsiaalainetes julgustatakse osalema grupitöodes, arendades koostööoskusi ja empaatiat; õpetatakse austama erinevaid kultuure ja religioone, mis on oluline Narva multikultuurses keskkonnas; edendatakse ühtekuuluvustunnet ja ühise identiteedi kujunemist, mis aitab ületada kogukondade vahelisi barjääre. Sotsiaalainetes pööratakse erilist tähelepanu eesti ja vene kultuuri ning keelelise identiteedi tasakaalu leidmisele noorte integreerimisel ja aktiivseteks kodanikeks kujundamisel, kes on valmis panustama oma kogukonna ja riigi arengusse.

3. Enesemääratluspädevust: inimeseõpetus tundides toetakse suutlikkust mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; seletatakse lahti tervise mõistet kui vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervist.

4. Õpipädevust toetatakse erinevate õppemeetodite kaudu. Erinevad õppeviisid kujundavad õpilasel arusaamu õppimise protsessist, vaheetappidest ja õppeeesmärkidest, et õpilane tulevikus oskaks organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevas kontekstis ja probleeme lahendades. Suulise ja kirjaliku tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

5. Suhtluspädevust kujundatakse grupitöodes ja aruteludes, kus on vaja oskust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugedes ning mõistes teabe- ja tarbetekste; rollimängudes.

6. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus hõlmab näiteks õpilaste oskust kasutada statistilisi meetodeid Narva linna elanike demograafiliste andmete analüüsimisel ja mõistmisel. Õpilased õpivad rakendama tehnoloogilisi vahendeid, näiteks arvutustabeleid ja andmeanalüüsi tarkvara, et koguda ja analüüsida andmeid linna töötuse määra kohta. Lisaks arendatakse kriitilist mõtlemist ja probleemilahendusoskusi, näiteks kavandades keskkonnasäästlikke lahendusi Narva linna energiatarbimise vähendamiseks, kasutades

teaduslikke ja tehnoloogilisi teadmisi.

7. Ettevõtlikkuspädevust õpitakse läbi probleeme lahendamist ja neis peituvaid võimalusi hankimist, eesmäärke püstitamist ja saavutamist. Sotsiaalainetes õpitakse reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid.

8. Digipädevus. Sotsiaalainete õppides kasutatakse digivahendeid info otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Saadud teavet rakendatakse ühiskonna probleemide üle arutledes ja arvamust avaldades.

Läbivad teemad

Läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri kujundamine“ käsitlemisega aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid. Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, tulevases tööelus vajalikke hoiakuid. Õpilane analüüsib oma võimed, oskusi ja väärtusi ning seostab neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega.

Läbiva teemaga „Keskkond ja jätkusuutlik areng“ toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Läbiva teema „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning osaleb poliitiliste ja majandusotsuste tegemises.

Läbiva teema „Kultuuriline identiteet“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Läbiva teema „Teabekeskond ja meediakasutus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teemaga „Tehnoloogia ja innovatsioon“ toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja

tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „Tervis ja ohutus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Läbiva teemaga „Väärtused ja kõlblus“ taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.5. Õppe kavandamine ja korraldamine

Sotsiaalainete õppe kavandamine ja korraldamine põhineb mitmekülgsel ja terviklikul lähenemisel, mis hõlmab erinevaid aspekte, et tagada õpilaste põhjalik areng ja õppimise tõhusus. Õppetegevuse planeerimisel ja elluviimisel järgitakse järgmisi põhimõtteid:

Alusväärtused ja lõiming: lähtutakse õppekava alusväärtustest, üld- ja valdkonnapädevustest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust. Õpetamisel arvestatakse kooliastmete õppe ja kasvatusel rõhuasetusi ning lõimitakse teisi õppeained ja läbivaid teemasid.

Nüüdisaegne didaktika ja ainevaldkonna areng: õppe korraldamisel arvestatakse didaktika kaasaegsete käsitluste ja ainevaldkonna arengutega. Võetakse arvesse Narva eripära ja muutusi ühiskonnas, et õpe oleks asjakohane ja aktuaalne.

Lõiming ja teadmiste arendamine: toetatakse lõimingut nii valdkonna sees kui ka õppeainete vahel ning õppekava läbivate teemadega. Arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, et nad suudaksid seostada erinevaid teadmisi ja rakendada neid erinevates kontekstides.

Mitmekeelsed õppemeetodid: kasutatakse mitmekeelseid ja kombineeritud õppemeetodeid, mis soodustavad aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet. Kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, et õpilased oleksid motiveeritud ja pühendunud õppimisele.

Individuaalsed vajadused: arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid. Kasutatakse diferentseeritud sisu ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust. Reageeritakse õpiraskustele ning pakutakse õpiabi.

Tasakaalustatud õpikoormus: taotletakse mõõdukat ja ühtlaselt jaotuvat õpikoormust, mis soodustab motivatsiooni ning jätab aega puhkuseks ja huvitegevuseks, tagades õpilaste üldise heaolu.

Probleemikeskne ja kogemuspõhine õpe: tegeldakse probleemikeskselt ja kogemuspõhiselt eluliste nähtuste ja olukordadega. Seostatakse õpitud oskused igapäevaelu ja jätkuõpingutega, et

õpilased suudaksid omandatud teadmisi praktiliselt rakendada ja näha nende seoseid reaalse eluga.

Sotsiaalainete õppe kavandamisel ja korraldamisel tagatakse, et õpetamine ei ole pelgalt teoreetiline, vaid seotud õpilaste igapäevaelu, huvide ja kogemustega, võimaldades neil areneda terviklikult ja olla valmis tulevikuks.

Õppetöö kaudu süvendatakse teadmisi ja arendatakse oskusi ainevaldkonna raames. Ajalooõpetus koolis on peamiselt suunatud uurimistöole, kus kasutatakse erinevaid esmaseid ja teiseseid allikaid, mis on rikkalikud tänu piirkonna ulatuslikele ajaloolistele ressurssidele. Lisaks tuleb sotsiaalainetes, eriti Narva kontekstis, käsitleda kohalikke ühiskonnas toimuvaid muutusi ning tuua õppetöösse sisse näiteid piirkonna elust, sealhulgas kasutada rohkelt muuseumide ja ajalooliste allikate materjale.

1.6. Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatuselt ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Hinnatakse konkreetsete õpitulemuste saavutatuselt ja õppija arengu toetamist, kusjuures põhirõhk on õpilase arengu toetamisel. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste (esitluste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust taotletavatele õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid. Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang, kusjuures oluline on õpilase enda roll hindamisel, pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

Ajalooos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajalooürituste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemist, seoste loomist ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet. Aineteadmiste ja -oskuste ning hoiakute hindamine võib kanda nii kujundava kui ka kokkuvõtva hindamise ülesandeid, kusjuures põhirõhk on kujundaval hindamisel. Õpitulemuste hindamise vormid on mitmekesised, sisaldades suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

- 1) selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja omavahelisi seoseid;
- 2) selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
- 3) eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
- 4) demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist lähtuvalt õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

- 1) rakendab teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioonis;
- 2) demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;
- 3) kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

1.7. Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivaldavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöök ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonratsioonivahendid;
- 2) internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet, mis on seotud igapäevaeluga ja õppekäike väljaspool klassiruumi

(muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus jm) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul;

2) kasutada klassiruumis ainekava eesmärgete toetavaid õppematerjale ja -vahendeid:

- a) Eesti Vabariigi põhiseadus;
- b) ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid;
- c) allikakogumikud, käsiraamatud, erialased teatmeteosed;
- d) elulooraamatud ja teabekirjandus;
- e) illustratiivne pildimaterjal (fotod);
- f) ajalehed ja ajakirjad.

2. Ainekavad

2.1. Inimeseõpetus

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna, integreerides õppesisu kõigis kooliastmetes.

Inimeseõpetuses käsitletakse eakohaselt õpilaste isiksuse kujunemisele ja sotsialiseerumisele kaasa aitavaid teadmisi, oskusi ja hoiakuid. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppe meetodid.

Õpetus on inimeseõpetuses isiksusekeskne, rõhk on väärtuskasvatusel. Õpetuses liigutakse tervikliku mina poole ning situatiivselt vahetu ümbruse tajumiselt ühiskonna sotsiaalsele tunnetusele. Väärtustatakse tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi, positiivse minapildi kujunemist ning üldinimlikke väärtusi. Inimeseõpetuse ainesisu toetab turvalise koolikeskkonna saavutamist ning eetiliste, vastutustundlike ja aktiivsete kodanikuühiskonna liikmete kujunemist. Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane tunneb ja väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemist järgmistes valdkondades:

- enesekohased ja sotsiaalsed oskused;
- füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne areng;
- tervis ja tervislik eluviis;
- seksuaalkasvatus;
- turvalisus ja riskikäitumise ennetamine;
- üldinimlikud väärtused: ausus, hoolivus, vastutustunne ja õiglus.

Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppe meetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused

jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus, murdeiga jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

Õppeaastani 2023/24 oli inimeseõpetus 5. ja 6. klassis põhjusel, et ühiskonnaõpetus oli 4. klassis. Aastast 2026/2027 on ühiskonnaõpetus 6. klassis.

	2023/24	2024/25	2025/26	alates 2026/27
4.klass	ühiskonnaõpetus	inimeseõpetus	inimeseõpetus	inimeseõpetus
5.klass	inimeseõpetus	inimeseõpetus	inimeseõpetus	inimeseõpetus
6.klass	inimeseõpetus	inimeseõpetus	inimeseõpetus	ühiskonnaõpetus

2.1.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
<p>1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku.</p> <p>2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.</p> <p>3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.</p> <p>4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.</p> <p>5. Mõistab üldtunnustatud käitumisharjumuste ja seaduste järgimise vajalikkust.</p> <p>6. Tunneb liiklusreegleid.</p> <p>7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.</p> <p>8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.</p> <p>9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.</p> <p>10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.</p> <p>11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.</p> <p>12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.</p> <p>13. Oskab oma tervist hoida.</p> <p>14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.</p> <p>15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.</p> <p>16. Oskab kasutada lihtsamaid</p>	<p>1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.</p> <p>2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.</p> <p>3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.</p> <p>4. On loov ja ettevõtlik.</p> <p>5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.</p> <p>6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.</p> <p>7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.</p> <p>8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.</p> <p>9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.</p>	<p>1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.</p> <p>2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.</p> <p>3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.</p> <p>4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.</p> <p>5. On loov ja ettevõtlik.</p> <p>6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselusel. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.</p> <p>7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.</p> <p>8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.</p> <p>9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.</p> <p>10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.</p> <p>11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.</p>

<p>esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.</p> <p>17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.</p> <p>18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.</p>	<p>10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.</p> <p>11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.</p> <p>12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.</p> <p>13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.</p> <p>14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.</p> <p>15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevat riski, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.</p>	<p>12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.</p> <p>13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.</p> <p>14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.</p>
--	--	---

2.1.3. Õpitulemused ja õpisisu

2.klass	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> oskab kirjeldada end ja mõistab inimeste vahelisi erinevusi – nii füüsilisi kui ka vaimseid; väärtustab iseennast ja oma koha olulisust ümbritsevas keskkonnas; hindab sobiva käitumise rakendamist koostöö paremaks toimumiseks (valib sobivaid käitumismudeleid); kirjeldab enda huvisid ja tegevusi; põhjustab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; 	<p>TEEMA Mina</p> <p>Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine . Positiivne suhtumine endasse ja teisesse. Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> mõistab ja hindab tervise hoidmise viise ning teab, kuidas tervise eest hoolitseda; 	<p>TEEMA Mina ja tervis</p> <p>Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. Keha eest</p>

<ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõningaid haiguste tunnuseid; • toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust; 	<p>hoolitsemine. Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • hindab toetavaid peresuhteid ja on tolerantne erinevate perekondade koosseisu suhtes; • teab kohustusi peres ning erinevaid rolle kodudes; • kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest; • toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas; 	<p>TEEMA Mina ja minu pere</p> <p>Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähimbruses.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • leiab kaardilt Eesti ja kodukohta; • tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukohta ja Eesti Vabariigi sümbolikat; 3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva; • teab, kes on Eesti Vabariigi president; • teab ja tutvustab oma kodukohta olulisi inimesi ja paiku; • võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt; • selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja; • toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest. 	<p>TEEMA Mina ja Eesti</p> <p>Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukohta sümbolid. Oma kodukohta olulised paigad ja inimesed. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Kodukohta inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada; • sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega; • seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega. 	<p>TEEMA Mina: aeg ja asjad</p> <p>Mina: aeg ja aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.</p>
<p>3.klass</p>	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi; • selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust; 	<p>TEEMA Mina</p> <p>Mina. Igäühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse. Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus. Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus. Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • teab, et vägivaldal on eri vormid; • selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua; • teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; • nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi; 	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve; • planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; • selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste; • teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi; • teab abi saamise võimalusi ja oskab asutada hädaabinumbrit; 	<p>TEEMA Mina ja tervis</p> <p>Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. Tervislik eluviis. Terviseriskid. Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest. Esmaabi. Abi saamise võimalused.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida; • põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust; • demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist; • tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähisteid; • kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist; • märkab liiklusohutikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks; • demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral; 	<p>TEEMA Mina ja teised</p> <p>Reeglid ja käitumisnormid. Seadused. Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine. Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses. Liiklusreeglid. Liiklusreeglite järgimine. Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses. Vägivald ja selle erinevad vormid. Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed. Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral. Sõprus ja sõpruse hoidmine. Koostöö vajalikkus. Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategevus.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • loetleb erinevaid teabeallikaid; • leiab infot erinevatest allikatest; • võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusvärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest; • kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; • selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel; • teab, mis on raha teenimine, säästmine, 	<p>TEEMA Mina: teave ja asjad.</p> <p>Teave. Erinevad teabeallikad. Teabeallikate kasutamine. Teabeallikate usaldusvärsus. Meedia kasutusvõimalused ja ohud. Turvaline meediavahendite kasutamine. Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine. Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses.</p>

kasutamine ja laenamine; <ul style="list-style-type: none"> • hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine. 	
---	--

4.klass	
Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid; • seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks); • toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist; • toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist; • toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest; • teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid; • toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust; • toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust; • selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb; • toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta; • selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi; • selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust; 	TERVIS Tervis. Tervise olemus. Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid. Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Stress. Stressiga toimetulek. Meedia osa terviseiga seotud otsustes. Tervise teemalised veebilehed. Tervislik eluviis. Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis. Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).
Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi; • toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi; • toob näiteid erinevast arengutemperost murdeas; 	MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED Murdeiga elukaas. Murdeea olulisus. Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Igäihel oma tempo. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünn. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine
Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid; 	TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Ohutus kodus, koolis, avalikus

<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele; • demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. • toob näiteid meediaga seotud ohtudest; • selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele; • mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias; • teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine; • otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseemalist infot, järgides autoriõigust. 	<p>ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid. Reeglid ja normid.</p> <p>Seadused (sh liikluseadus). Reeglite ja normide vajalikkus. Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. Usaldusväärsed infoallikad. Infootsing (sh terviseemaline) usaldusväärsetest infoallikatest Internet, selle turvaline kasutus. Interneti ohud ja võimalused. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus.</p> <p>Autoriõigused ja õpilane. Uimastid Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervislikud valikud. Illeegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajookid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalla ja uimastiennetuses). Oskus õelda “ei”. “Ei” ütlemise ja väljendamise viisid. Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele. Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiisamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi. 	<p>HAIGUSED JA ESMAABI</p> <p>Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused. Haigestumise vältimise viisid. Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Esmaabi. Abi kutsumine. Tervis - inimese väärtuslikem vara.</p>

<p>5.klass</p>	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest; • seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga; 	<p>MINA JA SUHTLEMINE</p> <p>Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine. Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused. Huvid. Võimed. Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. Ettevõtlikkus ja tööelu.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab, millest suhtlemine koosneb; 	<p>SUHTLEMINE TEISTEGA</p> <p>Suhtlemise mõiste. Suhtlemise olemus (teise</p>

<ul style="list-style-type: none"> eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada; toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme. 	<p>tajumine, teabevahetus, mõjutamine). Verbaalne suhtlemine. Mitteverbaalne suhtlemine. Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised. Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. Eelarvamused. Stereotüübid. Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele. Sallivus. Aktsepteerimine. Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel. "Ei" ütlemist eeldavad olukorrad. "Ei" ütlemise viisid, julgus ja tähtsus. Internet. Interneti võimalused ja ohud. Turvaline internetikasutus. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> oskab suhtuda sallivalt ja austavalt erinevatesse erivajadustesse ning demonstreerib prosotsiaalset käitumist (näiteks üksteise aitamine, koostöö); teab, kuidas oma sõnade ja tegude eest vastutada, sealhulgas internetis; oskab väljendada oma tundeid ja emotsioone tõhusalt ja konstruktiivselt ning mõistab, kuidas õiglus, ausus ja hoolivus on olulised sotsiaalses suhtluses ja suhetes; arendab tõhusaid sotsiaalseid oskusi, nagu sõprus, usalduse loomine, empaatia ja koostöö; mõistab, kuidas hoida ja arendada positiivseid suhteid, väljendada oma tundeid selgelt ning käituda hoolivalt ja vastutustundlikult nii sõprussuhtes kui ka laiemas kogukonnas. 	<p>SUHTED TEISTEGA</p> <p>Inimeste erinevused. Vajadused. Väärtused. Erivajadused. Sallivus. Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis. Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> selgitab konflikti häid ja halbu külgi; kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise; eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele; valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi; lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme 	<p>KONFLIKTID JA</p> <p>PROBLEEMILAHENDUS</p> <p>Konflikt kui suhteprobleem. Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid. Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel. Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad. Probleemilahenduste eelised ja puudused. Koostöö võimalused. Koostöise tegevuse</p>

<p>ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;</p> <ul style="list-style-type: none"> • näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi; • kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist; • toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia; • teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel; • toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest; • demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist. 	<p>eelised. Kaaslaste mõju otsustele. Abistav ja kahjustav mõju. Grupi surve.</p> <p>Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine). Toimetulek vägivallaga, sh kiusamisega, abi saamise võimalused. Vastutus.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi; • teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära; • toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus. 	<p>POSITIIVNE MÕTLEMINE</p> <p>Positiivne mõtlemine. Positiivne enesesisendus. Positiivsed omadused.</p>

7.klass	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab ja oskab kasutada põhilisi enesekasvatuse viise ning analüüsib ennast, seostades seda oma valikutega elus ja väärtustades ennast; • kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; • selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast; • seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega; 	<p>Inimese areng ja murdeiga</p> <p>Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; • toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; • analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; • analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel; 	<p>Inimene, valikud, õnn</p> <p>Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. Positiivse minapildi kujundamine.</p> <p>Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui) heaolu alus.</p>

<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest; • toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; • analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; • kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatus ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonid toimetulekut rühma survega; 	<p>Inimene ja rühm</p> <p>Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses. Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid; • analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest; • teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; • analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; • demonstreerib õpituatsioonid inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi; 	<p>Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine</p> <p>Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand. Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.</p>

<p>8.klass</p> <p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; • analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; • toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; • analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis; • analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; • analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke 	<p>Tervise käitumine</p> <p>Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed. Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele. Tervisealased infoallikad, Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine. Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit. Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad</p>
---	--

<p>otsuseid igapäevaelus;</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; 	<p>Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad. Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus; • selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; • analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest; • selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; • toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest; • mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele; • toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele; • analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi. 	<p>Suhted ja seksuaalsus Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuue, paarisuue). Lähisuue ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes. Lähisuhtevägivad ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused. Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüinne, maskuliinne). Seksuaalne orientatsioon. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp.). Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine. Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus. Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis; • analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; • demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi; 	<p>Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalla vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.</p>

9. klassis inimeseõpetust ei õpetata

2.2. Ajalugu

2.2.1. Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus arendatakse oskusi, mis on olulised isikliku elu korraldamisel ühiskonnas valitsevate ajalooliste kultuuride taustal. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise arengut, mis hõlmab võimet märgata ajaloos varjul olevat tähendust, kasutada esmaseid allikaid tõendusmaterjalina, mõista muutuste ja ajaloosündmuste pidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tunnetada ajaloolist konteksti ning mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist aspekti.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatuses ainesse ning ajaloos omandavad õpilased vajalikke teadmisi ja oskusi kultuuriruumi ja ajaloolise keskkonna orienteerumiseks. Õpilasi juhendatakse uurima, teadvustama, analüüsima, hindama ja tõlgendama minevikus toimunud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning erinevate ajaloosündmuste tõlgendamise põhjuseid. Ajalooteadmiste eesmärk on õpilaste huvi äratamine ja õpitu nende jaoks tähenduslikuks muutmine. Huvi ajaloo uurimise vastu saab säilitada Narva Muuseumi kogude abil, nagu ajalookogu, arheoloogiakogu, dokumendikogu, etnograafiline kogu, fotokogu, relvad, numismaatika, kunstikogu jt.

Põhikooli ajalooõpetus on ülesehitatud kronoloogilis-temaatiliselt, alustades muinas- ja vanaaja ning lõpetades lähiajaloo. Õppekavas on oluline koht Eesti ajalool, mis on integreeritud maailma ajaloo konteksti. Õpilased õpivad süsteemselt ja põhjalikult tundma nii Eesti kui ka maailma ajalugu, liikudes lähemalt kaugemale. Narva on linn, mis on rikas ajalooliste sündmuste poolest. Oluline on teada ja mõista sündmusi, mis on toimunud selles linnas, kus õpilased elavad ja õpivad. Seetõttu on oluline, et õpilased Narva ajaloost teadlikud oleksid ja seaksid endale eesmärgiks uurida ja mõista oma kodukoha minevikku. Põhikooli ajalooõpetus aitab õpilastel luua tugeva seose oma kodukoha ajaloo ning laiemal ajaloolise konteksti vahel, mis omakorda aitab neil mõista ja hinnata oma identiteeti ning kuuluvust ajaloolisesse ja kultuurilisse pärandisse.

Põhikooli ajalooõpetuse eesmärk ongi anda õpilastele vajalikud teadmised ja oskused, et nad saaksid mõista ja hinnata mineviku sündmusi ning nende mõju tänapäevale ja tulevikule. Ajalooõpetus aitab õpilastel kujundada kriitilist mõtlemist, analüüsivõimet ja arusaama sellest, kuidas minevik kujundab meie tulevikku.

Ajalooõpetus hõlmab kronoloogilist, poliitilist, majanduslikku, sotsiaalset, kultuurilist ja ideedel põhinevat mõõdet. Algkoolis rõhutatakse õpilasele arusaadavat ja inimsuhetest lähtuvat ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse mõõtmete ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, eesmärgiga mitte luua tervikpilti ajaloo perioodidest. Oluline on luua seoseid minevikusündmuste ja -nähtuste ning tänapäeva ajaloo vahel, et mõista tänapäeva, näiteks kriisikollete olemust, Eesti ajaloo olulisi küsimusi, Eesti iseseisvust ja selle

kaitsmist ning võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse hindama kohalikku kultuuripärandit, inimeste enesemääramisõigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ning hukka mõistma agressiooni, okupatsiooni ja kõiki inimsusevastaseid kuritegusid. Õpilaste maailmapilti rikastab aineülene lõiming ning lähedaste teemade integreeritud käsitlus mitmest erinevast aspektist lähtuvalt.

Ajalooõpetuse kaudu laienevad teadmised, omandatakse ajalooõnnavara ja arendatakse erinevaid oskusi:

- 1) ajastus orienteerumise ja ajaloolise keskkonna kujunemise analüüsimise oskus;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) küsimuste esitamise ja vastamise oskus seoses ajalooaga;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemise oskus, arutlusoskus, järelduste ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia arendamine, võime asetada ennast kellegi teise olukorda ajastu arvestamisel; koostöö ja konfliktide lahendamise oskus;
- 6) allikaanalüüsi ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevate teabeallikate info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljendamise ning IT-vahendite kasutamise oskus;
- 7) muuseumikogude kasutamise oskus ja võime mõista ning tõlgendada muuseumi ekspositsiooni ja ajaloolisi artefakte.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajalooürija sündmuste ja nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajastu orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooõpetuse korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased.

Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

2.2.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline. 2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed. 3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis. 4. Teab näiteid kodukoha minevikust. 5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos. 6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus. 7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu. 8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev. 9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis. 10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos. 11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata. 12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos. 13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal. 14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud. 15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu. 2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid. 3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte. 4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal. 5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas. 6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu. 7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele. 8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis. 9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust. 10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga. 11. Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud. 12. Kogub ajaloostalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajaloallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi. 13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende

	<p>kujunemislugu.</p> <p>14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.</p> <p>15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.</p> <p>16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.</p>
--	--

2.2.3. Õpitulemused ja õpisisu

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajalooündmuste, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja Vana Rooma ajaloost.

Õpitulemused	Õppesisu
5. klass Õpilane:	
<ul style="list-style-type: none"> • kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ajaloo mõiste. Ajalugu kui teadus, ajaloo uurimise viisid. • Ajajoon, selle lugemine “nullpunktist” aega enne ja pärast Kristust; ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.
<ul style="list-style-type: none"> • teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; • iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; • kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. • Ajalooallikate usaldusväärsus (internetiallikad vs raamatud; teaduslikud uurimused vs personaalne arvamus, väljakaevamised, pärimused).
<ul style="list-style-type: none"> • teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; • paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajalooündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 	<ul style="list-style-type: none"> • Tänapäev ja minevik – ajaarvamise ulatus õpilase kaasajast Kristuseni ning Kristusest kui keskpunktist kahes suunas ajateljel. Kristlik ajaarvamine. • Elu muinasajal: kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg; inimeste elukorraldus – püstkoda, korilus, küttimine. • Elukorralduse muutus – keskaeg: ristiusk, (katoliku) kirik, paavst, klooster, elu linnas ja maal, raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused. • Muistne vabadusvõitlus, Läti Henriku

<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised. 	<p>Liivimaa kroonika, muinasusund vs kristlus.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil: luterlus, Liivi sõda, Ivan IV, Balthasar Russow, Liivimaa kroonika. • Põhjasõda, Karl XII, Peeter I. • Eluolu uusajal: rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid, pärisorjus. • Kool vanal ajal: Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius; • Rahvuslik ärkamisaeg: Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu; • Eesti iseseisvumine. Päts, Konik, Vilms, iseseisvusmanifest, iseseisvuse väljakuulutamine; • Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel: Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu. Eesti aeg kahe maailmasõja vahel: Maaseadus, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur; • Eesti ja Teine maailmasõda: Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine; • Nõukogude aeg: metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s; • Iseseisvuse taastamine: laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidisõda, Lennart Meri.
<ul style="list-style-type: none"> • teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust 	<ul style="list-style-type: none"> • Narva lahing; • Pulli asula; • Narva Joaoru linnamägi • Narva Hermannini linnus
<p>Õppekäik: Narva Hermannini linnuse külastamine</p>	

6. klass	
Õpitulemused	Õppesisu
<ul style="list-style-type: none"> • kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt; • teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ajajoon, selle lugemine “nullpunktist” aega enne ja pärast Kristust.
<ul style="list-style-type: none"> • teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; • iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv; • Ajalooallikate usaldusväärsus (internetiallikad vs raamatud; teaduslikud uurimused vs personaalne arvamus, väljakaevamised, pärimused).
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos ning isiklikus elus; • kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; • teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; • teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; • teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • toob näiteid ajaloomälestistest ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Vanad Idamaad, Vana-Kreeka ja Vana-Rooma ja kristlik ajaarvamine; • Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament, kümme käsku, Rooma impeerium; • Kes oli Kristus kui ajalooline isik ja mis on kristlus – Vana - ja Uus Testament; • poliitilised usundid, võim ja valitsemine (Vanad Idamaad, Vana-Rooma, Vana-Kreeka); • Inimasustus Pulli ja Kunda asulates, Narva kultuur; • Eesti muinasaja üldiseloomustus, Pulli, Kunda. Muinasaegsed mälestised – kalmed ja asulakohad ning arheoloogilised leiud; • konstrueeritud joonised – elamutüübid, arheoloogilised leiud, pühapaigad; • Muinasaja arengujärgkude üldiseloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine; • Tööriist kui piir ahvi ja inimese vahel; tule ja kirja leiutamine ning tsivilisatsiooni teke; • Mis on antiik? Vana-Kreeka ja Rooma – seosed ja võrdlus; • Vana-Kreeka kui vanim kõrgkultuur

<p>selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel; • toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus. 	<p>Euroopas: kreeka loodus ja rahvastik, Kreeka ja Mükeene kultuur;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kreeka linnriigid: valitsemine, kodanikkond, eluolu. Sparta ja Ateena; • Hellenid ja barbarid: hellenite kasvatus, haridus ja igapäevaelu; • Kreeka kultuur: mütoloogia ja religioon; • Homerose eeposed ja ajalookirjutuse algus, kõnekunst, teater, filosoofia: Sokrates, Platon, Aristoteles; olümpiamängud; • Makedoonia tõus ja hellenism: Aleksander Suur; • Rooma riigi teke: Rooma vabariik ja selle korraldus; • Rooma tõus suurriigiks, rooma armee, Caesar Augustus, keisrivõimu kehtestamine, Lääne-Rooma ja Ida-Rooma; • Rooma ühiskond ja eluolu: perekond, kasvatus ja haridus; • Rooma õigus, Rooma kui antiikaja suurlinn, Rooma ehituskunst; • Religioon: ristiusu teke ja levik ning tõus riigiusuks; • Antiiktsivilisatsioonide saavutused ja tähtsus maailma ajaloos; • Tsivilisatsioon ja ühiskonnaklassid; usundi mõju ühiskonnale; • Hammurabi, Aleksander Suur, Kristus, Caesar Augustus; • Võim ja vaim ning linna kanalisatsioonisüsteem: templid, amfiteater, akvedukt, triumfikaar, Colosseum; • Arstide roll vanimates kõrgkultuurides (Egiptus, Vana-Rooma); • Üleujutus ja põud: Egiptus - Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris;
<p>Õppekäik: Narva Joaoru linnamägi</p>	

III kooliastmes käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajalooos.

Õpitulemused	Õppesisu
<p>7. klass Õpilane:</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode; 	<ul style="list-style-type: none"> • 1000-nde aastane keskaeg (vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg Euroopas); • mõistekaardid, sündmused ajajoonel; piltide, tekstide ja filmiklippide analüüs; kirjutaja ja lugeja kaasaeg.
<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 	<ul style="list-style-type: none"> • Ajalooallikate usaldusväärsus (internetiallikad vs raamatud; teaduslikud uurimused vs personaalne arvamus, väljakaevamised, pärimused).
<ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloo sündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloo sündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloo mõne riigi näitel; • võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; • kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; • toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • selgitab, kuidas igal inimesel on 	<ul style="list-style-type: none"> • Lääne-Rooma riigi langus ja Bütsants; viimase Lääne-Rooma keisri kukutamine; keisrid ja kuningad, kirik, kiriku - ja ilmalik võim, kloostrid ja vaimulikkond, rüütlikultuur; läänikord; suur kirikulõhe; renessans, humanism; Luter ja luterlik reformatsioon; • keskaegsed suurvõimud – Euroopa kaart; viikingid ja Vana-Vene riigi teke; ristisõjad, katoliku kiriku võim; kolm suurt aabrahamlikku religiooni: kristlus, judaism ja islam; jumalakeskne maailmapilt; • riigi kujunemine Prantsusmaal ja Inglismaal, Saja-aastane sõda; Jeanne d'Arc; • keskaegsete Euroopa linnade teke ja elu linnas; käsitöölised, kaupmehed, linn ja linnaõigus; elu maal; hansakaubandus Vana-Liivimaal; • kloostrid – teadus, haridus ja meditsiin; Euroopa vanimad ülikoolid; Aquino Thomas ja skolastika; • geograafiliste kaartide, kunstiobjektide ja ajalugu puudutavate tekstide analüüs; koloniaalajastu algus. • tulirelvad, Johannes Gutenberg ja trükikunst; suured maadeavastused • ristiuse levik ja ajastule iseloomulik arhitektuur • kloostrimeditsiini süsteem ja selle areng;

<p>võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; • selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud. 	<ul style="list-style-type: none"> • astroloogia, kosmoloogia, alkeemia; geotsentriline ja heliotsentriline maailmasüsteem.
<ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju. 	<ul style="list-style-type: none"> • muistne vabadusvõitlus Eestis; Jüriöö ülestõus; Liivimaa sõjad, luterlik reformatsioon Saksamaal ja Eestis; • muinasusk ja ristiusk, Liivimaa saksa ordu valduses; • elukorraldus Vana-Liivimaa linnades ja maapiirkondades ning elukohast sõltuvad traditsioonid ja rituaalsed praktikad, elamud ja küttesüsteemid, elanike seisuslik kord lähtuvalt etnilistest alustest; Lembitu; • ristosõjad ristosõdijate (Läti Hendrik) ja vabadusvõitlejate (Lembitu) perspektiivist – elukorralduse muutused Eestis.
<ul style="list-style-type: none"> • nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb välise tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid. 	<ul style="list-style-type: none"> • keskaegse arhitektuuri iseärasused perioodide kaupa; miniatuurmaal; valgus ja klaas; • ühiskonnast tingitud muutused kiriku- ja kindlusarhitektuuris.
<ul style="list-style-type: none"> • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda. 	<ul style="list-style-type: none"> • keskaja arhitektuur Narvas – Narva Hermannii Linnus, Narva linnamüür; • Kodukoha tuntuimate arhitektuurimälestiste tundmine ning ajaloolise väärtuse mõistmine.
Õppekäik: Hermannii Linnuse ümbrus	
8. klass Õpilane:	
Õpitulemused	Õppesisu
<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; 	<ul style="list-style-type: none"> • Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, seisuslik ühiskond ja aadel.
<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 	<ul style="list-style-type: none"> • Ajalootekstid ja autoripositsioon - kirjutaja maailmavaade. • Ajalooallikate usaldusväärsus (internetiallikad vs raamatud; teaduslikud uurimused vs personaalne arvamus, väljakaevamised, pärimused).
<ul style="list-style-type: none"> • nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb välise 	<ul style="list-style-type: none"> • Kunst ja kultuur uusajal: barokk, rokokoo, klassitsism.

<p>tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; • selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; • võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; • loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; • kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; • toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; • iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 	<ul style="list-style-type: none"> • Inglise kodusõda ja restauratsioon. Inglismaa ja Prantsusmaa. Maailma jagamine, kolooniate valitsemine. • 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II. • Vene impeeriumi äärealade poliitika. Poola ülestõusud. venestamine. • Absolutismi kujunemine, Louis XIV. Napoleoni reformid Prantsusmaal. Napoleoni sõjad ja keisririigi langus. • Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardi Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena. • Ameerika Ühendriikide sünn. • Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg. Naised ja revolutsioon. • Põhjasõda, Peeter I. Balti erikord. • Varauusaegne riik. • Industriaalühiskonna sotsiaalne pale, tööliste olukord, lapstööliste. Muutused kultuuris. • Religioon, kirik. valgustusfilosoofia. • 19. sajandi poliitilised õpetused. konservatism, liberalism. • Rahvuslik liikumine. 1848. aasta revolutsioonid. Sotsialism. • Vene impeerium 19. sajandil. • 1905. aasta revolutsioon ja selle tagajärjed. • Esimene maailmasõda, uute jõudude vahekorra kujunemine Euroopas. • Sõja põhjused ja kulg. • Suurtootmine ja kapitalism. I maailmasõja tagajärjed. • Euroopa pärast Viini kongressi. • Saksa keisririigi loomine. • Seltsiliikumine ja rahvuskultuuri kujunemine. • Teadusrevolutsioon. Sõjandus varauusajal. • Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine.
---	--

<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; • teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; • selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud. 	
<ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda. 	<ul style="list-style-type: none"> • Talupojad ja põllumajandus, linnad ja linlased. Eesti talurahvas 17. – 18. Sajandil. Kaubandus ja tööstus. Pärisorjuse ja orjuse kaotamine. • Vaimuelu - religioon, haridus, kirjasõna Eestis varauusajal. • Talurahvaseadused, pärisorjusest vabastamine Eestis 19.sajandil. Linnastumine. • Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvõim ja aadli omavalitsus. • Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul. Muutused eestlaste elu-olus. • Rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja tähtsamad sündmused. • Tööstuslik pööre Eestis, linnad. Muutused rahvastikus. I maailmasõja mõju Eestile. • Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani.
<p>9.klass</p>	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; • nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid. 	<p>Kultuur ja eluolu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel. • Uued kultuurinähtused. • Teadus. • Tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film. • Kirjandus ja kunst. • Uued propagandavahendid.
<ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab 	<p>Maailm kahe maailmasõja vahel. Rahvusvaheline olukord.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda. • Rahvasteliidu tegevus ja mõju.

<p>sedas;</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; • analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; • selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; • selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo; • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; • võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; • toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi; • toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; • teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; • kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; • toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum 	<ul style="list-style-type: none"> • Sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. <p>Maailmamajandus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed <p>Demokraatia ja diktatuurid 1920.–1930. aastail</p> <ul style="list-style-type: none"> • Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. • Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel. • Suurbritannia ja Prantsusmaa 1920-30 aastail. • Autoritarism Itaalia näitel. • Totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel. <p>Eesti Vabariik</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vabadussõda. • Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus. • Demokraatliku parlamentarismi aastad. • Vaikiv ajastu. • Majandus. • Välispoliitika. <p>Rahvusvaheline olukord</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. • München. • MRP. <p>Sõjategevuse üldiseloostus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sõja algus. • Sõdivad pooled, rinded. • Holokaust. • Sõja lõpp. • ÜRO asutamine. <p>Eesti Teise maailmasõja ajal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Baaside ajastu. • Iseseisvuse kaotamine. • Juuniküüditamine. • Sõjategevus Eesti territooriumil. • Nõukogude ja Saksa okupatsioon. <p>Külm sõda</p> <ul style="list-style-type: none"> • Külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid. • Kriisid ja sõjad pärast II maailmasõda. <p>Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel</p> <ul style="list-style-type: none"> • USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. • Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng. • Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. <p>Kommunistlikud riigid</p>
---	--

<p>sõltub autori positsioonist;</p> <ul style="list-style-type: none"> • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; • iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval (19.sajandi poliitiliste liikumiste teke); • tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunistliku süsteemi teke. • NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. • Kordamine, Kommunistlik maailmasüsteem. <p>Eesti Nõukogude okupatsiooni all</p> <ul style="list-style-type: none"> • Piiride muutumine. • Repressioonid. • Kollektiviseerimine. • Poliitiline juhtimine. • Kultuur ja eluolu. <p>Kommunistliku süsteemi lagunemine</p> <ul style="list-style-type: none"> • Perestroika ja glasnost. • Mihhail Gorbatšov Boris Jeltsin. • Saksamaa ühinemine. <p>Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine</p> <ul style="list-style-type: none"> • Laulev revolutsioon • Balti kett • Põhiseadusliku korra taastamine
<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel; • loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest. 	<p>Maailm 1990. aastatest alates</p> <ul style="list-style-type: none"> • Üldülevaade. • Euroopa Liidu laienemine. • NATO laienemine. • Uued vastasseisud. <p>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia. • Massikultuur. • Naine ja ühiskondlik elu. Muutused mentaliteedis.
<ul style="list-style-type: none"> • kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; • selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; 	<ul style="list-style-type: none"> • Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas. • Tehnika arengu võrdlus eri ajaloetappidel; tänapäevane digirevolutsioon. • Eesti kultuuriruumi kujundavad riigid minevikus ja tänapäeval. • Meditsiinisaavutused uusajal vs tänapäevane meditsiin. • Kliimapoliitika ja selle mõju Euroopale.

<ul style="list-style-type: none"> • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; • teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; • selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; • selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.	
--	--

2.3. Ühiskonnaõpetus

2.3.1. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavaga. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koeksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainete käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

Õppeaastani 2023/24 oli inimeseõpetus 5. ja 6. klassis põhjusel, et ühiskonnaõpetus oli 4. klassis.

Aastast 2026/2027 on ühiskonnaõpetus 6. klassis.

	2023/24	2024/25	2025/26	alates 2026/27
4.klass	ühiskonnaõpetus	inimeseõpetus	inimeseõpetus	inimeseõpetus
5.klass	inimeseõpetus	inimeseõpetus	inimeseõpetus	inimeseõpetus
6.klass	inimeseõpetus	inimeseõpetus	inimeseõpetus	ühiskonnaõpetus

2.3.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega. 2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond. 3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine. 4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid. 6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas. 7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.

<p>8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.</p> <p>9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.</p> <p>10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.</p> <p>11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.</p> <p>12. Käitub teadliku tarbijana.</p>	<p>8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.</p> <p>9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.</p> <p>10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.</p> <p>11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.</p> <p>12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.</p> <p>13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.</p> <p>14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.</p> <p>15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p> <p>16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.</p>
---	--

2.3.3. Õpitulemused ja õppesisu

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

Õpitulemused	Õppesisu
6. klass	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt; • esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest; 	<ul style="list-style-type: none"> • Maailmakaart – Läänemere äärsed riigid ja meri kui kaubatee; • Eesti koostöö naaberiikidega ja Euroopa Liiduga;
<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel; • osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades; 	<ul style="list-style-type: none"> • Demokraatia põhimõtteid ja selle väärtustamine; Õpilase arusaam demokraatia põhimõtetest – kuidas need saavad toimida koolis; probleemide märkamine ja lahendamine koolikeskonnas, õpilase oma panus demokraatiasse käitumise ja osalemisega õppetöös ja ühiskonnas;
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja - 	<ul style="list-style-type: none"> • kodanikuühendused, kodanikualgatused ja vabatahtlik töö; vabatahtliku töö

<p>algatused, noorte</p> <ul style="list-style-type: none"> • organiseeritud koostöövormid; • loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; • leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena; • 	<p>vajalikkust ning abi pakkumine abivajajatele; ebaõiglus ja selle vastu seismine; võimalused ühiskonna parendamiseks Narvas;</p>
<ul style="list-style-type: none"> • nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; • nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi; • toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud; • kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal; 	<ul style="list-style-type: none"> • Põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita?; lapse õigused ja vastutus; • Eesti riigi valitsemise põhilised institutsioonid ja nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus ;
<ul style="list-style-type: none"> • leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot; • selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid; • kasutab viitamist nõuetekohaselt; 	<ul style="list-style-type: none"> • teabe leidmine oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning selle kriitiline hindamine; oma teadmiste ja seisukohtade selge ja veenev esitlemine ning põhjendamine; enda ja teiste autorite tööde väärtustamine;
<ul style="list-style-type: none"> • tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta; • mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt; • toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud; • toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda; 	<ul style="list-style-type: none"> • Moraalinormid: viisakus, sõbralikkus, väärikus, vastutustundlikkus, töökus, täpsus, ausus; kultuurikonfliktide eriamine; austus eri rahvuste emakeele vastu (Eesti kui ühtne tervik ; • inimeste iseärasuste mõistmine, teadmine, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; sallivus erinevuste suhtes ja valmisus koostööks, oskus vältida ja lahendada konflikte;
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest; • loetleb tervise- ja turvalisuse ohtusid, oskab ohu korral abi otsida; • nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult; • teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt; 	<ul style="list-style-type: none"> • isikut tõendav dokument ja selle funktsioonid; • oma õiguste mõistmine – õigus saada abi erinevates elusituatsioonides; • Internetipank ja seda varitsevad ohud;
<ul style="list-style-type: none"> • oskab oma aega ja tegevusi planeerida; • toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest; • koostab eelarve etteantud piirides; 	<ul style="list-style-type: none"> • tulevikuplaanud – eesmärkide seadmine ja oma elu planeerimine;

<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid; 	
<ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi. 	<ul style="list-style-type: none"> • ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikud elukutsed ja ettevõtted; töö kui peamise elatusallika väärtustamine; • Oma õiguste tundmine; vastutus omanikuna ja tarbijana.

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

Õpitulemused	Õppesisu
9. klass Õpilane:	
<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab avaliku konkursi tähtsust; • Teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris • Analüüsib enda võimalusi osaleda kogukonna ja kohaliku poliitika kujundamisel. 	<p>Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.</p> <p>Erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas</p> <p>Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused).</p> <p>Erasektor kui kasumile suunatud sektor.</p> <p>Kolmas sektor kui mittetulundussektor.</p> <p>Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab soorollide mõju ja inimõiguste tähtsust. 	<p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur.</p> <p>Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm.</p> <p>Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 	<p>Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus.</p> <p>Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid.</p> <p>Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne eksploatatsioon jm. UNICEFi tegevus</p> <p>Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm.</p> <p>Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Tunneb valeuudiseid ja propaganda. • Viitab ja tsiteerib õiguslikult korrektselt. 	<p>Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe ja infokorratuse kontekstis.</p>

	<p>Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne.</p> <p>Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir.</p> <p>Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne.</p> <p>Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.</p> <p>Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis.</p> <p>Mullistamine, propaganda, turunduskommunikatsioon, valeuudised, infosõda.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet • Võrdleb erinevate kultuuride tavasid ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumeid. • Selgitab kultuuripärandi olulisust. • Loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur • Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides • Märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma; • Teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid. 	<p>Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist.</p> <p>Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid</p> <p>Kodanikuks olemine demokraatias.</p> <p>Võimude lahusus.</p> <p>Demokraatia ja diktatuuri erinevused</p> <p>Demokraatia toimimine igapäevases elus</p> <p>Demokraatia.</p> <p>Demokraatia ohustamine</p> <p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda</p> <p>Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President.</p> <p>Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus.</p> <p>Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus.</p> <p>Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused.</p> <p>Kodanikuõigused ja –kohustused.</p> <p>Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur.</p> <p>Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine.</p> <p>(Osavõtt programmist Minu Riik)</p> <p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.</p> <p>Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned.</p> <p>Vabaihendused ja MTÜd. Kirik ja usuihendused.</p> <p>Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus.</p> <p>Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused.</p> <p>Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid (nt osalemine Noorteparlamendis, Teeme ära kampaanias, vabatahtlik töö Narva kodutute loomade Hoiupaigas).</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist • Selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale • Analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; • Teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; • Analüüsib eriala valikut, palgatöö ja ettevõtluse erisusi. 	<p>Ärisektori toimimine - milline on riigi roll majanduse reguleerimisel, ettevõtlikkus, tööturg, rahatarkus.</p> <p>Turumajanduse olemus ja riigi roll selles</p> <p>Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum.</p> <p>Ettevõtluse vormid: aktsiaselts (AS), osäühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE).</p> <p>Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas.</p> <p>Riigi roll majanduses: plaanimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.</p> <p>Tööturg.</p> <p>Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjaile ja tööotsijaile.</p> <p>Erinevast soost, erineva haridustaseme ning tööja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul (Töötukassa külastus).</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Teab säästmise, investeerimise ja laenamise põhimõtteid • Analüüsib tarbimiskäitumist ja liigtarbimise mõjusid. • Analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist. 	<p>Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine</p> <p>Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus.</p> <p>Säästmine ning investeerimine. Laenamine.</p> <p>Tarbimiskäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine.</p> <p>Tarbimiskaitse kaupade ja teenuste turul.</p> <p>Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus (Tagasi Kooli e-tunni kasutamine).</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid • Selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid. • Teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma. 	<p>Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada.</p> <p>Riikide suhted.</p> <p>Rahvusvaheline koostöö</p> <p>Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.</p> <p>Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib riske ja demonstreerib ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist. 	<p>Käitumine kriisioludes.</p>